

Отже, багатовекторність соціальної взаємодії сучасного правоохоронця, що реалізується у його взаєминах із колегами, громадськістю, засобами масової інформації тощо, вимагає від нього змін стереотипної моделі спілкування. Саме тому управлінська риторика, як один із найкращих інструментів комунікації, повинна стати як важливою складовою корпоративної культури поліцейського, так і системи загальної підготовки працівників органів внутрішніх справ України, оскільки оволодіння нею на належному технологічному рівні гарантуватиме вироблення універсальних навичок спілкування, професійні успіхи, зростання особистого рейтингу.

#### **Список бібліографічних посилань**

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев : Логос, 2003. 304 с.
2. Шепель М. В. Управленческая антропология. М. : Дом педагогики, 2000. 544 с.

Одержано 27.10.2019

---

УДК 34.343

**Олена Сергіївна ОЛІЙНИК,**

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри кримінального права та процесу  
Київського національного економічного університету  
ім. Вадима Гетьмана

### **ОБУМОВЛЕНІСТЬ ІСНУВАННЯ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В КОНСТИТУЦІЇ ТА КК УКРАЇНИ**

До галузевих принципів в науковій літературі відносять: принцип невідворотності кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру, принцип винної відповідальності; принцип застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення суспільно небезпечного діяння, визначеного у Кримінальному кодексі; принцип індивідуалізації застосування заходів кримінально-правового характеру; принцип диференціації заходів кримінально-правового характеру.

Названі принципи на відміну від загальноправових мають більш динамічний характер та мінливу природу. Це означає, що такого роду інституції не отримують зазвичай законодавчого закріплення. Водночас, перелічені принципи так чи інакше знайшли своє вираження (втілення) в Конституції чи нормах КК України.

Так, *принцип невідворотності кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру* безпосередньо не втілений в джерелах кримінального права, де прямо вказувалось би про обов'язок особи, яка вчинила злочин зазнати обмежень (примусу) з боку держави в особі правозастосовчих органів. Водночас, КК України містить окремі статті, відповідно до яких особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння має піддатися примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК). Те саме стосується випадків в разі вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь (ч. 1 ст. 92 КК). В статтях 94, 95 КК закон називає види примусових заходів медичного характеру та підстави для їх продовження, зміни або припинення. При цьому Законом береться до уваги психічний стан, характер вчиненого суспільно небезпечного діяння, що може становити особливу небезпеку для суспільства і в такому випадку особа може потребувати тримання у закладі з надання психіатричної допомоги та лікування в умовах суворого нагляду (ч. 5 ст. 94 КК).

Тобто, при наявності факту вчинення суспільно небезпечного діяння психічно хворою особою або у випадку, якщо особа після вчинення злочину, але до винесення вироку захворіла на психічну хворобу, закон про кримінальну відповідальність надає права та можливості правозастосовчим органам застосувати до такої особи відповідні заходи кримінально-правового порядку.

*Принцип винної відповідальності* втілений у ст. 62 Конституції України, де говориться про те, що: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину». Аналогічне положення зафіксоване в ч. 2 ст. 2 КК. Також необхідно зазначити, що для з'ясування сутності цього принципу необхідно брати до уваги положення статей 23–25 КК, де мова йде про вину та форми вини. Так, виною закон визначає психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Звідси випливає, що невинне заподіяння шкоди (навіть суттєвої) за кримінальним законодавством України не вважається злочином і не тягне за собою відповідальності, застосування заходів кримінально-правового характеру. Маються на увазі випадки, коли особа діє рефлекторно, під дією гіпнозу, казус тощо.

*Принцип застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення суспільно небезпечного діяння, визначеного у Кримінальному кодексі.*

Відразу зазначимо, що цей принцип закріплений на конституційному рівні. Так, відповідно до положень п. 22 ст. 92 Основного закону, «виключно законами України визначаються... діяння, які є злочинами... та відповідальність за них». І хоча покарання виступає не єдиним заходом кримінально-правового характеру, згадане положення є втіленням розглядуваного нами принципу.

Непрямым чином цей принцип втілений також в ст. 19 Конституції, де мова йде про те, що: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством». А також у ст. 60 Конституції, де зафіксовано аналогічне положення про те, що «ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази».

Що стосується КК України, то цей принцип також знайшов закріплення й в ньому. Так, всі заходи кримінально-правового характеру, такі як: покарання (ст. 51 КК), примусові заходи медичного характеру (ст. 94 КК), примусові заходи виховного характеру (ст. 105 КК), а також заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб (ст. 96-6 КК) визначені виключно кримінальним законом.

*Принцип індивідуалізації застосування заходів кримінально-правового характеру знайшов об'ємне втілення в законі про кримінальну відповідальність.* На початку зазначимо, що цей принцип ні в якому разі не йде в розріз з іншим загальноправовим принципом кримінального права, принципом рівності всіх громадян перед законом. Адже в Основному законі наголошується, що «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» (ч. 1 ст. 21 Конституції). «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ч. 1, 2 ст. 24 Конституції). Це з одного боку. З іншого в законі про кримінальну відповідальність є велика кількість виключень, які надають правозастовчим органам можливість індивідуалізувати застосування різних заходів кримінально-правового характеру, як в бік пом'якшення умов при потраплянні в поле діяльності правозастовчих органів, так і навпаки.

Так, законом про кримінальну відповідальність надається скорочений перелік покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх (ст. 98 КК), наводяться підстави для звільнення цієї категорії осіб від кримінальної відповідальності із застосуванням до них примусових заходів виховного характеру. також існує привілейований порядок та строки зняття і погашення судимості для неповнолітніх (ст. 108 КК) тощо.

Далі, що стосується вагітних жінок, то закон також врахував їх вразливий фізіологічний стан і надав певні переваги відносно інших осіб, визнаних винних у вчиненні злочинів. Наприклад, кримінальний закон називає підстави для звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК).

Серед осіб, які мають превілейоване становище закон про кримінальну відповідальність називає також інвалідів першої та другої групи; осіб, які досягли пенсійного віку. Їм, відповідно до положень ч. 3 ст. 56 КК, не може бути призначене покарання у вигляді громадських робіт.

*Принцип диференціації заходів кримінально-правового характеру* означає розділення передбачених КК заходів кримінально-правового характеру на окремі види з урахуванням різноманітних властивостей вчиненого суспільно небезпечного діяння, особи, яка його вчинила, особливостей застосування заходів кримінально-правового характеру.

Розглядуваний принцип безпосереднього закріплення в джерелах кримінального права не знайшов, однак наявність в КК норм про перелік покарань, які може застосувати суд до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, заходів виховного характеру, якщо мова йде про неповнолітнього, який вчинив суспільно небезпечне діяння чи перелік примусових заходів медичного характеру говорить сама за себе. Окрім того, закон про кримінальну відповідальність надає правозастовчим органам різноманітні можливості щодо виходу за межі або обрання таких заходів, які можуть бути прямо і не передбачені частиною чи статтею КК, якими керуються правозастовчі органи. Так, відповідно до положень ст. 69 суд при наявності передбачених законом підстав має право призначити покарання більш м'яке, ніж передбачено законом.

Таким чином, окремі галузеві принципи не отримали свого закріплення у Конституції чи КК України. Водночас, це не означає, що ці положення не можуть вважатися принципами кримінального права. Так, поняття «об'єкту злочину» є суто теоретичним і в законі про кримінальну відповідальність це поняття не згадується. Лише в Особливій частині КК назви розділів містять й назви таких об'єктів.

Отже, якщо певне положення, яке в теорії вважається принципом, не знайшло свого втілення в законі або згадується в ньому непрямо, не може заперечувати наявність такого принципу. Адже в ідеалі кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення повинна відчувати на собі відповідну реакцію з боку правозастовчих органів, покликаних контролювати режим законності в державі.

#### **Список бібліографічних посилань**

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III : із змін. від 17.01.2002. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Одержано 21.10.2019